

Årup skov

Skoven ligger dels på fjordtunneldalens bratte sydside og dels på det ovenfor beliggende flade moræneplateau.

Skoven har en noget anden historie end de andre Aabenraaskove, idet Årup hørte under Søgård gods, som gennem det meste af Middelalderen tilhørte den grevelige familie Ahlefeldt. Årup er et gods oprettet af greven efter nedlæggelse af fæstegårdene. Skoven blev etableret som jagtterræn.

I 1725 blev Årup købt af Hertugen af Augustenborg. Han var meget interesseret i fiskeopdræt og havde fiskerettigheder i søerne og vandløbene langs sydsiden af Aabenraa fjord. Karpedammen og Laksmølle stammer fra den tid.

Årupgård er fortsat en stor landbrugsejendom, selvom den efter 1920 delvis blev udstykket i husmandssteder. Langs Årupgade ser man en typisk udstykning til husmandsbrug fra den tid.

I 1850, efter 3-årskrigen, kom skoven i statens eje som en følge af hertugdømmet Augustenborgs nedlæggelse.

Til trods for Årup Skovs beliggenhed ved Aabenraa Fjord afvandedes størstedelen af skoven til Vidåen med udløb i Vadehavet. Dybe grøfter præger dele af skoven. De er gravet for at fremme afvandingen af dens lavereliggende arealer.

Ved Dragebænken er der en meget fin udsigt ud over Aabenraa Fjord. Vest for Røllum skovvej ligger de private skove Årslev og Røllum skove, som er delvis fredede af hensyn til flora og fauna.

Syd for Årupgård i T-krydset, Årupgade-Årupskovvej ligger "Sct. Annas Kapel", et middelalderligt "valfartskapel", som blev nedrevet i forbindelse med reformationen i 1528 af "en rasende folkemængde", som kilderne siger. Det blev genfundet efter Meiers kort og udgravet sidst i 1950'erne.

Rise og Søst skove

Staten overtog skovene sidst i 1700-tallet fra frigården Risegård på grund af skatterestancer. Skovene er stærkt kuperede og varierede og rummer forskellige naturtyper som eng, å, sø og urørt skov.

Rise Enge bestod tidligere af mange småodder, der tilhørte bønderne i Rise. Engene blev drevet ved høslæt og græsning og var helt op til 1960'erne spisekammer for storken i Aabenraa. Denne driftsform ophørte ved strukturændringerne i landbruget, engene groede til, og storken forsvandt. I dag har skovdistriktet overtaget de fleste af engene og plejer dem ved græsning med kreaturer.

Mølleåen er et naturvandløb, der slynger sig i bunden af tunneldalen på sin ca. 8 km lange vej til Aabenraa Fjord. Åen får sit vand fra Pøsekilden og fra moserne Rise og Brunde vest for motorvejen.

Ved Sortebro er dalen ganske smal, åen eroderer sig dybt ned i terrænet, og man føler sig næsten som i et bjerglandskab.

Vestersø, der er kunstig anlagt ved opstemning i 1975, får sit vand fra kilder i bakken. Søens omgivelser er udlagt til urørt skov med gamle træer og dødt ved i skovbunden til glæde for insekter, svampe, planter og fugle.

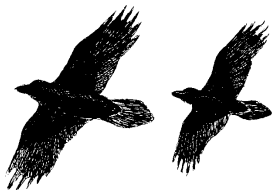
Navnet Ulvekule giver associationer om vilde dyr og stammer fra den tid, hvor man drev jagt på ulve. Det skete bl.a. ved at fange dem i dybe faldgrave, og det er utvivlsomt en sådan, navnet sigter til. Pøsekilden ligger ved Humlebjerg i Rise Menighedsråd skov.

På Jørgensbjerg finder man bronzealderfolkets høje, og ikke langt herfra mindestenen for den allierede flyvemaskine, som styrtede ned her i januar 1943.

Skovfogedhuset på Skedebjerg er bygget i frisisk stil i 1877.

Inden for skovdiget er det gamle landskab bevaret, men uden for skoven er alt ændret. Byen er vokset helt op mod skoven på øst- og vestsiden.

Velkommen til Skovene omkring Aabenraa

Skovene og fjorden omkranser og præger Aabenraa, og byen får herved sin helt særlige atmosfære.

Det kuperede tunneldalslandskab har været uegnet til landbrug, og derfor er næsten alle skovene oprindelige.

Adgang til skovene. Der er gode adgangsforhold, idet mange veje fra Aabenraa og fra omegnen fører til eller gennem skovene. Der henvises til kortet, hvor adgangsforholdene er markeret ved vejnavne og parkeringspladser.

Vandreture. Der er ikke afmærket vandreture i skovene, men en del tilgængelige veje, stier og seværdigheder er navngivet på stedet, samt vist i folderen og på de opsatte korttavler. Det er således let at orientere sig i skovene.

Naturvejledning. Tilbud om naturvejledning m.m. kan fås ved henvendelse til Naturskolen Skovlyst, Årup Skov, tlf. 74 62 64 14.

Handicapegnethed. Aabenraa Skovene er på grund af det kuperede terræn ikke særlig egnede for kørestolsbrugere. Grønnevej i Jørgensgård Skov er på strækningen fra P-pladsen midt i skoven til udsigten ved Vikingen normalt farbar for kørestole.

Grill- og bålpladser. Grill- og bålpladser findes ved Vestersø, Årupgård, Von Bergens Eg, Kongehøjen og ved Åbæk.

Primitive overnatningspladser. Primitive overnatningspladser findes ved Von Bergens Eg og nær Svømmehuset i Søst Skov.

Hundeskov. Hele Nørreskoven er udlagt som hundeskov.

Mountainbikerute. I Vestermark findes en afmærket mtb-rute.

Skovene omkring Aabenraa forvaltes af Naturstyrelsen, Sønderjylland. Find flere oplysninger på www.nst.dk.

• Aabenraa Skovene

Miljøministeriet
Naturstyrelsen

www.nst.dk • Tlf: 7254 3000

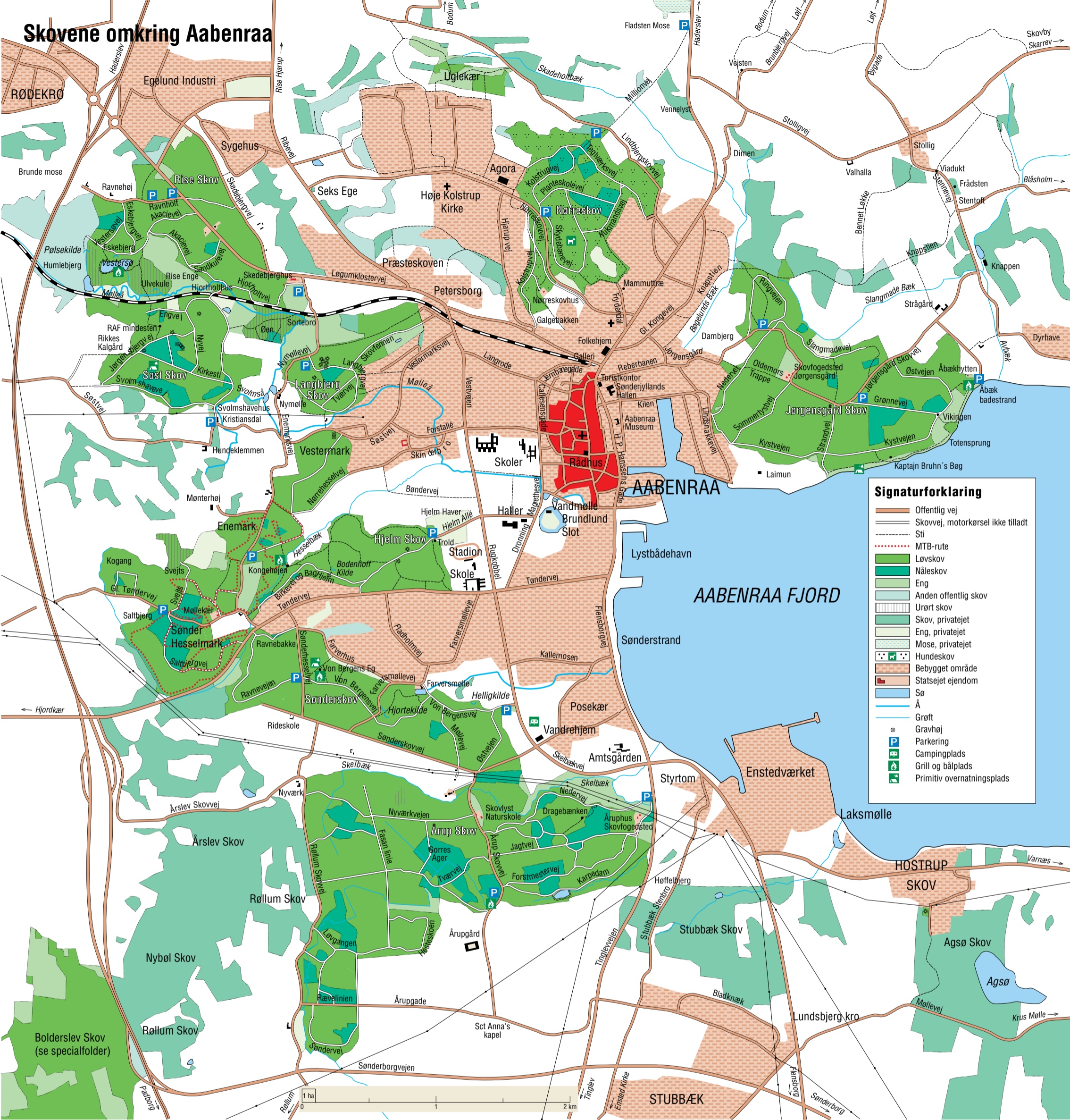

Miljøministeriet
Naturstyrelsen

Skovene omkring Aabenraa

Skovene omkring Aabenraa

Signaturforklaring

- Offentlig vej
- Skovvej, motorkørsel ikke tilladt
- Sti
- MTB-rute
- Lovskov
- Naleskov
- Eng
- Anden offentlig skov
- Urørt skov
- Skov, privatejet
- Eng, privatejet
- Mose, privatejet
- Hundeskov
- Bebygget område
- Statssejet ejendom
- Sø
- Å
- Grøft
- * Gravhøj
- P Parkering
- C Campingplads
- G Grill og bålpads
- O Primitiv overnatningsplads

Jørgensgård Skov

Skoven tilhørte indtil reformationen pedalskudhospitalet viet til Sct. Jørgen, som lå i det nuværende boligkvarter Jørgensgård. Det eneste synlige spor fra den tid er adskillige gravede runder i skoven, hvor munkene har taget ler til teglbrænding. Helt op i nyere tid har der ligget teglværker i området.

Skoven grænser på en lang strækning op mod Aabenraa Fjord, og her finder man stejle og imponerende erosionskrænter, hvor træerne skrider ned ad skrænterne og ud i fjorden. Strandbredden er relativt smal, stenet og ikke særlig velegnet til badning. Dog er der ved Åbæk ret gode muligheder for ophold og badning.

Ved Totensprung og Kaptajn Bruhns' Bøg har der fra gammel tid været festplads, hvor byens befolkning sejlede ud og holdt fester, som man endnu kender det fra Norge og Sverige.

Mod nord hæver skoven sig på stejle morænebakker fra det tidligere vådområde Slangmade og Knapstien, den tidligere "Kleinbahn", som nu er pragtfuld cykel- og gangsti til Stollig og "Æ Knap". Navnet Knap er norsk og hentyder til det kullede – men nu bevoksede – "bjerg" ved Stenbjerg mølle, hvor restaurant Knappen ligger.

Oldemors Trappe hentyder til et gammelt stisystem fra først i 1800-tallet, hvor der lå et badesanatorium ved Laimun. Dette navn er hentet fra en havbugt ved Hong Kong og stammer fra den tid, da Aabenraaskibene sejlede på verdenshavene. Ved kunstværket "Vikingen" er der en pragtfuld udsigt over Aabenraa Fjord. Vikingen af Dragebænken i Årup er skåret i 1995 af den litauiske kunstner Julius Urbanavicius. Trolden i Hjelm har han genskabt i 2005.

Hjelm Skov

Skoven tilhørte tidligere Brundlund Slots ladegård. Hjelm Skov er en artsmæssigt meget varieret skov med mange store gamle træer samt flere partier med amerikanske træarter som Thuja, Skarntydegran, Douglas og Nobilis. Den har altid været byens skov. Her lå festpladsen og Danmarks ældste kolonihaver Hjelmhaverne, der i 1831 anlagdes på initiativ af landgreve Carl af Hessen, og som nu er fredede.

Navnet Hjelm, som også betyder hat, fortæller om skovens landskabelige placering og alder. Dog har der ikke altid været skov, idet man finder flere stenalderhøje, som formodentligt er blevet anlagt på opdyrket jord.

Fra Kongehøjen er der en meget fin udsigt ud over engen mod byen. Kongehøjen er efter sagnet det sted, hvor Valdemar Sejrs gik i land med Dannebrog efter Estlandstogtet i 1219 på sin vej til Urnehoved tingsted ved Hærvejen. At kongen kom sejlede kan godt have sin rigtighed, idet engene nok dengang bestod af store vådområder, der antagelig i perioder var afspærret fra fjorden af strandvolde.

Hesselbæks snoede løb gennem skoven er seværdigt, sjældent ser man herhjemme et naturvandløb som dette.

Hjelm Skov indeholder nogle af landsdelens største kristtornkrat. Ved Bodenhoff Kilde, opkaldt efter en tidligere skovrider, stod indtil 1984 Nordeuropas største ær. Træet blev over 200 år gammelt, men måtte fældes af sikkerhedshensyn. Stødet og resterne af stammen kan dog stadig ses på stedet. Man har også på sin vandring mulighed for at komme til "Svejts", som udgør et stejlt og kuperet terræn. En lokalitet på stedet kaldes i dag Saltbjerg, som kommer af navnet Solbjerg. Man kan forestille sig, at folk i den nu forsvundne landsby Hessel havde et rituelt forhold til "bjerg". Urner fra jernalderen er fundet her. I skoven findes en 8 km lang Mountainbike-rute.

Sønderskov

Skoven ligger på den nordvendte tunneldalside, og man finder her et særdeles stejlt og kuperet terræn med kløfter og småvandløb. Her har altid været skov, idet terrænet har umuliggjort landbrugsdrift. Endnu finder man kilderne Hjortekilde og Helligkilde. Disse kilder var tidligere meget vandførende, men i dag må de konkurrere med Aabenraa bys vandforsyning om grundvandet. Vandmøllen Farversmølle fik sit vand fra skoven og dens kilder.

I skoven står "Von Bergens Eg". Her blev skovrider Von Bergen skudt af krybskytten Anders den 21. februar 1795.

Fleere steder i Sønderskov er der meget fine udsigter over by og fjord.

Skilt opsat for 1920 ved Von Bergens Eg.

Landskabet

Aabenraa er omgivet af et morænelandskab dannet under sidste istids tilbagetrækning for ca. 12-15.000 år siden.

Landskabet er domineret af fjorden, der er en tunneldal, som strækker sig fra Lillebælt mod vest. Inderst inde, hvor byen ligger, opløser den sig i flere mindre tunneldale med stejle skrænter og i smeltvandskløfter med kilder og bække. Jordlagene er meget varierede og består fortrinsvis af ler. Der forekommer dog også mindre partier med grus og sand.

Skovene

Skovene omkranser næsten helt Aabenraa og dækker et areal på ca. 1.400 ha, hvoraf de ca. 1.060 ha er statsejet. De private skovarealer er fordelt på mange lodder og ejere. De mange levende hegn er med til at give landskabet et præg af megen skov.

Skovene og fjorden giver Aabenraa By sin skønhed, men begrænser også byens udvidelsesmuligheder. Man ser derfor mange eksempler på bebyggelse og skov i tæt naboskab.

Dette kyst- og morænelandskab har altid været bevokset med skov, idet de stejle, lerede skrænter har været dårligt egnede til landbrugsmæssig udnyttelse.

Skovenes nuværende udstrækning er således næsten den samme som vist på kartografen Johannes Meiers kort fra 1641 over Aabenraa. De har gennem tiderne været ejet af kirken, af de sønderjyske hertuger og af den danske krone, hvilket har betydet en beskyttelse af skoven. Hertugen og kongen bevarede især skovene af jagtlige hensyn.

Skovdrift

Skovene havde dengang et helt andet udseende end det, vi møder i dag. De blev drevet ved den såkaldte plukhugst drift, hvor man har fældet enkelttræer

efter behov. Især egetræet har været dyrket til den skibsværftsindustri, der i flere hundrede år har haft hjemme i Aabenraa.

Skovene blev indtil omkring 1800-tallet afgræsset af kreaturer og svin på olden. Det gav en åben skov, som begunstigede egen. Brundlund Slot drev et stort landbrug baseret netop på skovgræsningen. Gamle navne som Vestermark, Kogang og Nr. Hesselmark tyder herpå.

Skovene har de sidste 200 år været drevet i ensaldrende flader. Skovdriften er imidlertid nu ved at blive ændret til det, vi kalder naturnær skovdrift, hvor den naturlige bøge- og askeskov forynges sig ved selvsåning. Eg skal derimod plantes, idet den vanskeligt forynges sig selv mellem andre træer. På grund af de mange rådyr er det desuden nødvendigt at hegne egeklaturerne.

Mens løvtræerne generelt trives godt i området, gælder det samme ikke granen, som har vanskelige vilkår på den svære lerjord. Granskovsarealet vil derfor med tiden blive reduceret. Granen vil dog blive bevaret i mindre omfang, idet det er ønskeligt af hensyn til skovens variation samt fugle- og dyrelivet. Orkanen den 3. december 1999 har imidlertid sat sit tydelige præg på områdets granbevoksninger.

Dyr og fugle

Aabenraa-skovene huser et stort og varieret dyre- og fugleliv med ca. 80 forskellige fuglearter, bl.a. flere rugende rovfugle. Raven er en af skovenes mest karakteristiske fugle.

Nørreskov

Skoven er beliggende på de kuperede og relativt svært tilgængelige tunneldalsider i Aabenraa's nordlige del. Den tilhørte i Middelalderen spælskudshospitalet i Sct. Jørgensgård.

Omkranset af Skydebanevej findes anlægget af en skydebane fra 1800-tallet, fra dengang der var garnison i Aabenraa. Fra Galgebakken, hvor den sidste hængning fandt sted sidst i 1700-tallet er der en fin udsigt over by og fjord.

Skoven gennemskæres i dag af Nørreskovvej, som blev anlagt først i 1970'erne for at forbinde byen med de nye byområder i Høje Kolstrup. Vejen ligger oven på bækken Svejts – et navn der måske siger noget om landskabets dramatiske form. Den kan dog også have fået sit navn fra Folkehjem, som før det blev dansk forsamlingshus hed "Svejtserhalle".

I skoven finder man 2 gamle skovfyr. De er de sidste, der er tilbage af de blandingskulturer – den såkaldte "Mischwald" af bøg, eg, ask, fyr og rødgran – som det tyske forstvæsen etablerede midt i 1800-tallet. På Frydendal står et fredet Mammuttræ (Sequoiadendron).

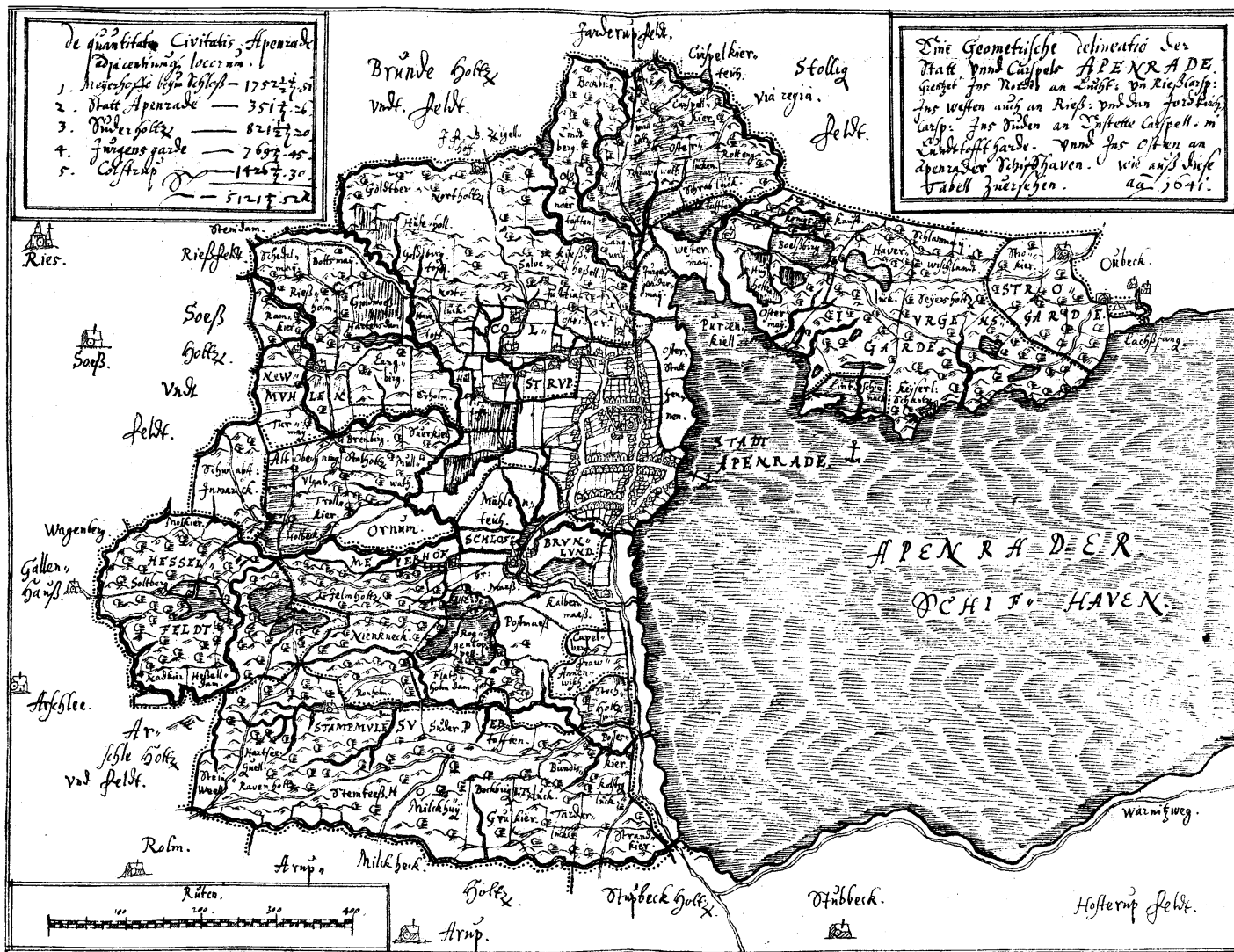
Nørreskov er udlagt til hundeskov.

Langbjerg skov

Skoven dækker et markant bakkedrag, der mellem Kolstrup og Nymølle adskiller to tunneldale. Gennem en dyb erosionsslugt ved Øen og Nymølle forbinder Slotsmølleåen de to dale.

Tidligere var der så meget kraft på vandet i Mølleåen, at den kunne drive 2 vandhjul på Nymølle. Den vestlige del af skoven hørte tidligere under Brundlund Slot, mens den østlige indtil 1965 tilhørte Kolstrup gård.

Tæt på P-pladsen ved Nymøllevej finder man med lidt held en gruppe små gravhøje fra Stenalderen.

Kartografen Johannes Meiers kort fra 1641. Det viser Aabenraa omgivet af skov og fjord.